

Together! Empowering civil society and Law Enforcement Agencies to make hate crimes visible je projekt spolufinancovaný Evropskou unií v rámci programu „Základní práva a občanství“.

Obsah této zprávy je výhradní odpovědností autorů a nelze jej v žádném případě považovat za stanoviska a názory Evropské komise. Obsah této publikace lze citovat nebo reprodukovat pouze s podmínkou uvedení zdroje informací.

Spolufinancovala Evropská unie

NÁRODNÍ ZPRÁVA O MONITORINGU TRESTNÝCH ČINŮ Z NENÁVISTI (Česká republika)

Vydala

Organizace pro pomoc uprchlíkům, z.s.

OPU

říjen 2016

V Praze, dne 6. května 2016

Autoři:

Martin Rozumek

Andrea Špírková

Šárka Dušková

Alexandra Dubová

Grafika:

Lucia Šachlová

**Organizace pro pomoc uprchlíkům
2016**

Projekt TOGETHER!

Národní zpráva o monitoringu trestných činů z nenávisti (Česká republika)

1. Odhalování trestných činů z nenávisti v České republice: současná situace

Obecná úprava pro postih trestných činů z nenávisti je obsažena v těchto ustanoveních trestního zákoníku:¹:

- * hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob²
- * podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod³
- * založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka⁴
- * projev sympatií k hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka⁵
- * popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidia⁶

U první dvou uvedených trestných činů je naplněním jejich kvalifikované skutkové podstaty jsou-li spáchány veřejnou komunikační sítí, ve spolčení s jinými osobami nebo je-li pachatel členem extremistické skupiny. U trestného činu založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka jsou znaky kvalifikované skutkové podstaty jejich spáchání veřejnou komunikační sítí, jakožto člen organizované skupiny, jako voják nebo za stavu ohrožení státu či za válečného stavu.⁷

Údaje o nenávistné trestné činnosti částečně shromažďuje Ministerstvo vnitra ČR pro účely každoročně publikované zprávy o extremismu na území České republiky.⁸

Podle poslední zprávy z roku 2015 se trestné činy z nenávisti podílely z 0,07 % na celkovém počtu trestných činů spáchaných na území České republiky. Je nepochybné, že toto číslo je pouhým zlomkem z reálného počtu trestných činů z nenávisti spáchaných v zemi.⁹ Skutečný počet incidentů však pro nedostatek specifických údajů k této trestné činnosti neznám.

¹zá Sb., trestní zákoník (dále jen trestní zákoník) k. č. 40/2009

²§ 355 trestního zákoníku

³§ 356 trestního zákoníku

⁴§ 403 trestního zákoníku

⁵§ 404 trestního zákoníku

⁶§ 405 trestního zákoníku

⁷Podle důvodové zprávy k novele trestního zákoníku, která zavedla tuto kvalifikovanou skutkovou podstatu, hlavním důvodem novelizace tohoto ustanovení bylo přijetí Společné akce Evropské rady ze 7. července 1997 č.1997966/443/SVV na základě Smlouvy o Evropské unii, jejímž cílem byl boj proti rasismu a xenofobii.

⁸Zprávy o extremismu jsou přístupné rovněž v anglickém jazyce zde: <http://www.mvcr.cz/mvcren/article/documents-on-the-fight-against-extremism.aspx>

⁹Ministerstvo vnitra České republiky, Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2015, Obor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, Praha 2016 (dále jen „zpráva o extremismu,2015“)

Ministerstvo vnitra ČR také každoročně vydává Strategii boje proti extremismu. Jedná se o stručný dokument o přibližně 10 stranách, ve kterém jsou definovány prioritní oblasti a úkoly pro následující rok.¹⁰

Prioritní oblasti pro rok 2016 jsou následující:

- 1) Komunikace proti demagogii.
- 2) Vědomost proti totalitářům.
- 3) Jednotná protiextremistická platforma.
- 4) Odbornost a imunita.
- 5) Pomoc obětem trestné činnosti.¹¹

Ministerstvo vnitra ČR dále vydává **čtvrtletní zprávy o extremismu**¹². Zpráva z počátku roku 2016 reflektuje vzestup protiislámských a protiimigračních hnutí v České republice.

Navzdory nárůstu počtu incidentů nenávistných projevů a nenávistných trestných činů nepodnikly kompetentní úřady žádné specifické kroky k řešení situace. I přesto je zejména v posledních letech zřejmá určitá snaha úřadů zabývat se touto problematikou.

V roce 2011 byla pro Ministerstvo vnitra ČR zpracována **analýza trestných činů z nenávisti**. Autor analýzy, uznávaný český odborník na extremismus, doporučil sledovat nenávistnou trestnou činnost páchanou extrémistickými skupinami zvláště¹³. Tento závěr však kritizovala In Iustitia, přední nevládní organizace v oblasti boje proti násilí z nenávisti s argumentem, že se tímto klade nadměrný důraz na extremismus na úkor pozorování nárůstu trestné činnosti z nenávisti páchané jednotlivci, kteří se nehlásí k žádné extrémistické skupině.¹⁴

V roce 2012 spustilo Ministerstvo vnitra **internetovou stránku** pro hlášení závadového obsahu a aktivit na internetu včetně trestných činů z nenávisti.¹⁵

Pro zvýšení úrovně ochrany obětí trestné činnosti byl v roce 2013 schválen **nový zákon o obětech trestných činů**.¹⁶ Podle tohoto zákona mají oběti trestných činů právo na bezplatnou právní pomoc poskytovanou právníky registrovanými na ministerstvu vnitra. Takto mohou právní pomoc poskytovat jak advokáti, tak nevládní organizace. Tento zákon také upravuje další práva obětí trestných činů, mezi nimiž je právo na právní pomoc, informace o stavu řízení a o obviněném (potažmo odsouzeném), dále právo na doprovod důvěrníkem a právo na peněžitou pomoc poskytovanou státem, zejm. k překlenutí zhoršené sociální situace oběti v důsledku trestného činu.

Ani nová úprava však nepřinesla řešení pro některé dosud přetrvávající problémy. Podle organizace Bílý kruh bezpečí, jejímž posláním je poskytování pomoci obětem trestných činů v ČR, je problematičké, že chybí standardy profesní etiky přístupu příslušníků policie v přístupu k obětem a při informování o jejich právech. V praxi se často stává, že informaci nerozumí, zároveň je efektivní požívání jejich práv nepříznivě ovlivněno nedostatkem individuálního a citlivého přístupu ze strany policie.

¹⁰ <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

¹¹ Ministerstvo vnitra ČR, Koncepce boje proti extremismu pro rok 2016, Obor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, Praha 2016

¹² <http://www.mvcr.cz/clanek/ctvrtletni-zpravy-o-extremismu-odboru-bezpecnostni-politiky-mv.aspx>

¹³ MAREŠ, Miroslav, Problematika Hate Crime. Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům, Brno 2011.

¹⁴ In Iustitia, Stanovisko *In IUSTITIA*, o. s. k textu doc. *JUDr. PhDr. Miroslava Mareše, Ph.D.*, Zahraniční zkušenosti a možnost aplikace tohoto přístupu v ČR s důrazem na trestné činy z nenávisti proti cizincům, 30. 1. 2012, dostupné na: <http://www.in-ius.cz/dwn/tz-stanoviska/stanovisko-k-pojeti-hate-crime-a-extremismu.pdf>.

¹⁵ <http://aplikace.policie.cz/hotline/>

¹⁶ zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

V roce 2014 spustila Agentura pro sociální začleňování iniciativu s názvem **Hate Free Culture**.¹⁷ Již od svých počátků získal projekt značnou pozornost nových i tradičních médií. Mezi hlavní činnosti iniciativy patří informování veřejnosti o incidentech souvisejících s trestnými činy či projevy z nenávisi; vyvracení tzv. hoaxů (mýtů na internetu) a podpora tolerance a dialogu ve společnosti. Iniciativa využívá nejrůznější prostředky kampaně, organizuje veřejné debaty a pravidelně se účastní různorodých veřejných událostí. Vytvořila také síť Hate Free zone, do níž se mohou zapojit restaurace, bary, obchody, kluby, divadla a další podniky a vyjádřit tímto svůj otevřený a tolerantní postoj vůči lidem nejrůznějšího původu a zázemí. V dubnu 2016 se stalo několik těchto podniků terčem útoků odpůrců iniciativy Hate Free (šlo o České centrum Červeného kříže, kavárnu a obchod se spodním prádlem)¹⁸. Útoky odsoudili představitelé města, politici a další veřejní činitelé, nicméně ze strany prezidenta či jeho kanceláře slova odsuzující tyto akty násilí nezazněla. Jen o měsíc dříve došlo podobným útokům na dětské centrum v Pardubicích pro otevřeně prouprchlický postoj jeho majitele, a na autonomní sociální centrum Klínika, které rovněž podporuje uprchlíky.

V rámci tohoto projektu vydala Agentura pro sociální začleňování sadu soubor informačních letáčků pro oběti, svědky a blízké („vrby“) obětí násilí z nenávisi¹⁹. V těchto tzv. manuálech jsou k nalezení praktické informace a rady pro každého, kdo se setkal s násilím z nenávisi.

Projekt Hate Free Culture také iniciovala přijetí **Memoranda o spolupráci** mezi Agenturou pro sociální začleňování, odborem Úřadu vlády České republiky a Policejním prezidiem České republiky. Spolupráce bude zahrnovat školení příslušníků policie, které povede nezisková organizace In Iustitia. Proškolení budou příslušníci Policie České republiky i Městské policie, včetně tiskových mluvčí krajských policejních ředitelství. Na letošní rok bylo v rámci této iniciativy naplánováno školení pro 400 policistů.²⁰

Některé nevládní organizace zaměřené na boj proti trestným činům z nenávisi jsou částečně financovány ze státního rozpočtu, popř. z rozpočtů krajů či obcí. Národní centrum bezpečnějšího internetu provozuje několik internetových serverů se zaměřením na osvětu, šíření povědomí a sběr informací o ilegálním a ohrožujícím obsahu na internetu, včetně trestných činů z nenávisi.²¹ Provozuje také internetovou Online hotline, kde jsou shromažďovány údaje o nenávistné trestné činnosti na internetu a tyto informace dále předávány přímo policii. Centrum je financováno z prostředků Ministerstva vnitra.

Českou verzi Evropské „No Hate“ kampaně – kampaň „Proti nenávisi“ – finančně podporuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Cílem kampaně je informovat mládež o otázkách souvisejících s nenávistnými projevy a násilím z nenávisi.

Mezi trojici nejvýznamnějších neziskových organizací, které obětím trestných činů z nenávisi poskytují sociální a právní poradenství včetně zastupování, patří: In Iustitia, Český Helsinský výbor a Poradna pro občanství, občanská a lidská práva. Všechny jmenované organizace částečně financuje Úřad vlády, Ministerstvo vnitra ČR a Ministerstvo práce a sociálních věcí, popřípadě i krajské či místní samosprávy.

Českou republiku však ještě čeká dlouhá cesta za zlepšením celkové situace trestné činnosti z nenávisi. Pozitivně zaznívá kladné hodnocení novely trestního zákoníku z roku 2008 vyjádřené ve zprávě Výboru OSN pro odstranění všech forem rasové diskriminace (CERD) z roku 2011²². Novela zařadila rasový motiv mezi přitěžující okolnosti u řady trestných činů. CERD také ve zprávě uvítal rozhodnutí Nejvyššího správního soudu z roku 2010 o rozpuštění Dělnické strany pro obhajování neonacistické ideologie a projevy odporu proti imigrantům a menšinám.²³

¹⁷ oficiální stránky iniciativy Hate Free culture: www.hatefree.cz

¹⁸ iDnes.cz, Vandalové poničili kavárny či diakonii. Popsali je nenávistnými nápisy, 24. 4. 2016, http://zpravy.idnes.cz/vandalove-ponicili-podniky-hatefree-d7h-/krimi.aspx?c=A160424_144440_krimi_kvi

¹⁹ <http://www.hatefree.cz/co-delat-kdyz/uvod>

²⁰ <http://www.hatefree.cz/blo/aktuality/1411-skoleni-policie>

²¹ <http://www.ncbi.cz>

²² závěrečná doporučení Výboru pro odstranění rasové diskriminace k osmé a deváté periodické zprávě ČR z roku 2011, dostupné na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CERD%2fC%2fCZE%2fCO%2f8-9 & Lang=en

²³ *Ibid.*, § 3

Jak CERD, tak Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI) však opakovaně zdůrazňují, že je nutné učinit konkrétní opatření pro zajištění účinné implementace legislativy.

Ve zprávě ECRI z roku 2009²⁴ bylo České republice doporučeno, aby zajistila vzdělávání soudců a státních zástupců o záležitostech spojených s potíráním rasistických trestných činů a s monitorováním rasistických incidentů a dále zintenzívnit snahy o proškolení policie v této oblasti. Tato doporučení však nebyla dostatečně implementována; školení policistů zahájila Agentura pro sociální začleňování teprve v letošním roce.

Opakovaně (ve zprávách ECRI z roku 2009²⁵ i 2015²⁶) zaznělo i doporučení přijmout účinný a ucelený zákon o právní pomoci, který by zaručil bezplatnou právní pomoc obětem rasové diskriminace. Ani toto doporučení však dosud nebylo promítnuto do zákonných ustanovení.

Stejně tomu je i v případě doporučení ECRI výslovně zmínit homofobní a transfobní motivaci v následujících ustanoveních trestního zákoníku: § 253 (násilí vůči skupině osob nebo jednotlivci), § 355 (hanobení) a § 356 (podněcování k nenávisti)²⁷. V současnosti se návrh odpovídající novely trestního zákoníku v parlamentu teprve projednává.

ECRI také kritizuje absenci třídění shromážděných dat o trestných činech z nenávisti a nesoudružnost údajů shromažďovaných v rámci tří různých systémů sběru dat. Doporučení ze strany ECRI proto zní, aby odpovědné státní orgány zajistily zavedení jediného mechanismu pro sběr utříděných údajů o trestných činech z nenávisti, včetně projevů nenávisti. Tento systém by rovněž zaznamenával předpokládané pohnutky a postup soudního systému; údaje v něm zaznamenané by měly být veřejně dostupné.²⁸

Česká republika ratifikovala v roce 2014 Dodatkový protokol k Úmluvě o kyberkriminalitě, která kriminalizuje činy rasistické a xenofobní povahy spáchané prostřednictvím počítačových systémů. K ratifikaci Protokolu č. 12 k Evropské Úmluvě o lidských právech a základních svobodách, ani Úmluvy o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin však dosud nepřistoupila.

2. Propojování sítí pro monitorování trestných činů z nenávisti: silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby

Opatření učiněná v rámci implementace projektu „Together!“ jsou pro Českou republiku unikátní a inovativní. Primárně je nezbytné se zabývat značným nedostatkem údajů a výzkumů týkajících se trestných činů z nenávisti a souvisejících otázek, dalším krokem je výběr vhodných kontaktních míst mezi orgány činnými v trestním řízení a orgány zapojenými do projektu. Až poté je možné přikročit k implementaci inovativních opatření projektu „Together!“, pokud mají přinést dlouhodobé výsledky.

Již jeden z prvních úkolů projektu „Together!“, údaje o výukových materiálech a struktuře školení shromážděné pro Dotazník národních expertů, přinesl zajímavý a aktuální přehled o tématu trestných činů z nenávisti v České republice. Informačních materiálů či vědeckých poznatků vztahujících se k této problematice je tu jen pomálu. V posledních dvou letech spustila policie České republiky projekt „Hate Crime... a co na to zákon“²⁹, v jehož rámci se konají přednášky o trestných činech z nenávisti určené žákům 8. a 9. tříd základních škol a 1. a 2. ročníků středních škol a gymnázií. Jeho součástí jsou informační letáky, které v krátkosti shrnují úpravu trestných činů z nenávisti v jednotlivých ustanoveních trestního zákoníku³⁰.

²⁴ Zpráva ECRI k čtvrtému monitorovacímu cyklu České republiky z roku 2009, § 24.

²⁵ Ibid, § 34

²⁶ Zpráva ECRI k pátému monitorovacímu cyklu České republiky z roku 2015, § 96

²⁷ Ibid, § 122.

²⁸ Ibid, § 28.

²⁹ <http://www.policie.cz/clanek/projekty-pk-projekty-prevence-kriminality.aspx>

³⁰ <http://www.policie.cz/SCRIPT/ViewImage.aspx?id=654926 & docname=plakat-k-projektu-Hate-crime-%E2%80%A6-a-co-na-to-zakon>

Nejnovější analýzou v oblasti trestných činů z nenávisti je analýza českého prof. Mareše z roku 2011, nicméně ani tato neodráží aktuální vývoj situace s ohledem na současnou „migrační krizi“ a nárůst xenofobie a islamofobie v České republice.³¹ Nejnovější zpráva o současné situaci násilí z nenávisti v České republice z nevládní sféry je zpráva organizace In Iustitia z roku 2014.³²

Výsledky práce expertů, zejména pak školící manuál s významným vkladem odborných znalostí Dr. Matilde Fruncillo a dalších kolegů se zkušenostmi ze zemí s rozsáhlejším výzkumem fenoménu násilí z nenávisti (např. Španělsko, či Itálie), jsou cennými nástroji pro rozvoj do budoucna. Díky zmíněnému výukovému manuálu jsme měli možnost uspořádat první odborná školení pro státní zástupce, členy občanské společnosti a muslimské obce v České republice. Nástroj na tvorbu zpráv byl přeložen ze španělštiny do češtiny a bude dále šířen pro účely budoucí spolupráce s orgány činnými v trestním řízení.

Početná skupina státních zástupců využila školící program pod vedením české odbornice projektu Kateřiny Uhlířové ve spolupráci s českou Justiční akademií. V budoucnu se nabízí možnost obdobného školení další skupiny státních zástupců. Česká Justiční akademie je připravena na podobných projektech spolupracovat i do budoucna (což i písemně potvrdila).

Další odbornice projektu, Andrea Špirková, vedla školení zaměřené na aktivní mládež z Chebska, kde se nachází početná vietnamská menšina. Vedla také školení pro malou skupinu muslimů v prostorách jediné české mešity v Brně. Muslimská komunita, zejména pak ženy, které nosí šátky, jsou v České republice stále častějším terčem nenávistných útoků, ať už slovních, či neverbálních. I přesto panuje mezi muslimkami (a muslimy) vůči policii silná nedůvěra pro neochotu policistů tyto trestné činy řádně vyšetřovat. U některých z ohlášených případů nenávistných projevů a plivání musely oběti dlouhou dobu čekat na výslech, přičemž vyšetřování poté nevedlo k žádným výsledkům. S podobným přístupem- zdoluhavým vyslýcháním a bezvýsledností, se setkali zaměstnanci OPU při ohlašování výhrůžek, obdržných v souvislosti s činností ve prospěch práv uprchlíků. Značná část školení pro příslušníky muslimské menšiny byla proto zaměřena na praktické rady o právních a jiných možnostech obrany proti nenávistným útokům.³³

Největší výzvou však nadále zůstává spolupráce s policií České republiky, která nese hlavní odpovědnost za objasňování trestné činnosti z nenávisti. Na policejním prezidiu nebylo možné identifikovat žádného koordinátora či policejního experta specializovaného na nenávistné trestné činy. Policie nám dokonce písemně odmítla poskytnout kontakt na služebníky odpovědné za vyšetřování trestných činů z nenávisti. Jak potvrzuje i nevládní organizace In Iustitia, je zřejmé, že vyšetřování nenávistné trestné činnosti probíhá decentralizovaně a jeho výsledky v zásadě odvisí od povědomí a dobré vůle konkrétního policisty, jemuž je případ hlášen, popř. byl informován o incidentu nenávistného útoku. Jsme přesvědčeni o tom, že policie v některých případech záměrně přehlíží trestné činy spáchané příznivci krajní pravice či osob vyjadřujících rasistické, xenofobní či islamofobní názory na veřejnosti. Je tudíž nezbytné provést podstatné změny ve systému vzdělávání policistů, včetně policejních příslušníků na vedoucích pozicích odpovědných za vedení policejních operací a za vyšetřování.³⁴

V České republice neexistuje koordinační mechanismus pro výměnu informací o trestné činnosti z nenávisti mezi orgány činnými v trestním řízení a občanskou společností. Vzhledem k tomu, že se nám nepodařilo navázat spolupráci s Policií České republiky a nevíme o žádném koordinačním mechanismu mezi policií a jinými nevládními organizacemi, či Ombudsmankou, pokusíme se kontaktovat jednotlivé policisty na místní úrovni, kteří se fakticky zabývají trestnými činy z nenávisti, a tímto s nimi navázat spolupráci a nabídnout jim školení. Statistiky a popis postupu by pak byly přístupné na základě oficiální žádosti. Vybudování dlouhodobého osobního kontaktu a užší spolupráce zůstává i nadále výzvou pro další kroky při implementaci projektu „Together!“.

³¹ <http://www.mvcr.cz/clanek/problematika-hate-crimes.aspx>.

³² In Iustitia, Zpráva o násilí z nenávisti v České republice v roce 2014, Praha 2015, dostupná na: <http://www.in-ius.cz/dwn/znz2015/znn2014cz.pdf>

³³ Zpětná vazba účastnic prvních školení není dostupná, v rámci druhé série školení bude za tímto účelem distribuován evaluační dotazník.

³⁴ Viz Strategie pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám (pro období let 2015-2017), Ministerstvo vnitra, Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality, Praha 2015.

Spolupráce s nevládními organizacemi probíhá hladce. Formulář pro ohlašování trestných činů z nenávisti jsme poskytli cizinkám, které se aktivně zapojují v migrantských komunitách či sdruženích (vietnamských, ruských a ukrajinských ve dvou městech). Nabádali jsme je k šíření formuláře a informací o dostupné právní a sociální pomoci v případech nenávistné trestné činnosti mezi členy svých komunit. Jsme také v kontaktu s nevládní organizací In Iustitia, která poskytuje specializovanou právní pomoc obětem nenávistných trestných činů. První nenávistné útoky, které byly OPU nahlášený, jsme již předali In Iustitii (šlo o případy útoku neznámých pachatelů na dům syrské rodiny a verbální útok a plivání na muslimku, ke kterému došlo na ulici v Praze).

Pokud jde o jiné aktivity spojené s řešením nenávistné trestné činnosti v České republice, probíhá zde rozsáhlá iniciativa s názvem „Hate Free Culture“. V rámci iniciativy se pořádají nejružnější kulturní akce, šíří plakáty, probíhá rovněž i televizní a pouliční kampaň, včetně propagace tzv. Hate free zón ve veřejném prostoru.³⁵ Odborníci OPU také sdíleli znalosti a zkušenosti ze své činnosti na kulatých stolech se zaměřením na trestné činy proti imigrantům, pořádaných organizací In Iustitia.³⁶

OPU bylo také u budování a zahájení kampaně „Jsme to my“ koordinovanou nadací Open Society Fund Praha s cílem společně reagovat na vysokou míru xenofobie a protiuprchlický postoj většiny obyvatelstva České republiky.³⁷

3. Monitoring trestných činů z nenávisti

a) Nedostatek specifických údajů o násilí z nenávisti

Zdroje informací o trestné činnosti z nenávisti v České republice jsou značně omezené. Zprávy vydávané Ministerstvem vnitra ČR se zaměřují na trestné činy z nenávisti páchané členy extrémistických hnutí a tímto zcela ignorují trestnou činnost osob, které se sice obdobných činů rovněž dopouštějí, avšak se nehlásí k žádné sledované extrémistické skupině. Důsledkem tohoto bezdůvodného zúžení problému na extremismus namísto komplexního sledování trestné činnosti z nenávisti je **neexistence oficiálních údajů** o počtu, charakteru, motivech a obětech trestných činů z nenávisti v České republice. Neexistuje proto ani komplexní představa o rozsahu tohoto problému a není možné ani vytvořit odpovídající strategii zacílenou na boj proti násilí z nenávisti. Zpráva o extremismu je navíc orientovaná spíše na pachatele a obsahuje minimum informací o obětech trestných činů z nenávisti.

Dokonce i ty údaje, které jsou k dispozici (vztahující se k extremismu) se vyznačují značnými nedostatky, jak ostatně ve své zprávě uznává i ministerstvo. Ke sběru dat jsou totiž používány čtyři různé zdroje: statistiky Policejního prezidia, Nejvyššího státního zastupitelství, Probační a mediální služby a soudní statistiky. Zmíněné statistické systémy však nejsou provázané a mezi údaji, z nichž zpráva čerpá, tak vzniká diskrepance.³⁸ Policejní statistiky, které jsou pro účely sledování trestných činů z nenávisti nepochybně nejcennějším zdrojem dat, také ovlivňuje nejednotný přístup krajských oddělení k evidenci trestné činnosti z nenávisti. Přesnost údajů dále zkrsluje subjektivní posouzení policistů, kteří fakticky zanášejí data do systému.³⁹ Závěry učiněné na základě těchto dat lze proto jen stěží považovat za přesvědčivé. Zůstává proto otázkou, do jaké míry odpovídají vládní strategie pro boj s extremismem skutečným potřebám společnosti.

Příkladem pro ilustraci výše výtýkaných nesrovnalostí ve sběru údajů je evidence trestných činů s antisemitským podtextem (zpracovávají se od roku 2005) a trestných činů motivovaných nenávistí vůči Romům (ve zprávě uváděné od roku 2011). Problematické je, že se údaje o motivech uvádějí v policejních statistikách za těchto podmínek: 1) trestný čin je vyhodnocen jako čin s extrémistickým podtextem a 2) poškozený identifikuje svou etnickou příslušnost, nebo je z povahy trestného činu nenávistný motiv zcela zřejmý (např. rasistický nápis na Památníku romského holocaustu). Jak uznává sama zpráva, čísla v této statistice jsou pouze orientační a mají omezenou vypovídající hodnotu.

³⁵ www.hatefree.cz

³⁶ www.in-ius.cz/projekty/2016/spravedlnost-bez-rozdilu-fond-nno.html

³⁷ www.facebook.com/Jsme.to.My/

³⁸ Zpráva o extremismu (2015), str. 22-23

³⁹ Ibid, str. 23.

Nevládní organizace také upozornily na nedostatky ve sběru dat z oblasti trestných činů z nenávisti⁴⁰, stejně tak i na mylnou interpretaci pojmu násilí z nenávisti ze strany policistů⁴¹. Jediným alternativním zdrojem dat o trestných činech z nenávisti v České republice jsou zprávy publikované nevládní organizací In Iustitia, zaměřenou na spolupráci s oběťmi trestných činů z nenávisti. Jedním z výsledků této činnosti jsou zprávy, které kombinují kvalitativní a kvantitativní přístup a nabízí určitou představu o rozsahu problému trestné činnosti z nenávisti v republice. Komplexní a ucelené údaje v této oblasti však i nadále nejsou k dispozici.

b) Analýza na základě dostupných údajů

Níže předložená analýza čerpá z dostupných údajů o trestných činech z nenávisti v České republice s výhradou výše uvedených nedostatků. První část analýzy je založena na Zprávě o extremismu Ministerstva vnitra z roku 2015 a zahrnuje kvalitativní a kvantitativní data o trestných činech s extrémistickým podtextem. Druhá část čerpá ze zprávy nevládní organizace In-Iustitia z roku 2014 a nabízí tak alternativní náhled na povahu a rozsah trestné činnosti z nenávisti v zemi.

V roce 2015 zjistila policie **175 trestných činů s extremistickým podtextem**,⁴² což činí 0,07% z celkového počtu spáchaných trestných činů na území České republiky (247 628). Počet nahlášených trestných činů z nenávisti se meziročně snížil, byl 26 případů nižší než v předchozím roce (jedná se o 13% meziroční pokles). Policii se podařilo objasnit 114 trestných činů (65,7%) a 154 osob bylo stíháno a vyšetřováno v souvislosti s těmito trestnými činy.

Z nahlášených trestných činů jich bylo nejvíce vyšetřováno jako trestný čin založení, podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka (85), výtržnictví na sportovních a veřejných akcích (18), násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci (17) a podněcování k národnostní a rasové nenávisti (13).

rok	Zaevidováno TČ	Podíl na celkové kriminalitě	Objasněno TČ	Stíháno a vyšetřováno osob
2006	248	0.07	196	242
2007	196	0.05	119	181
2008	217	0.06	126	195
2009	265	0.08	186	293
2010	252	0.08	168	231
2011	238	0.08	157	246
2012	173	0.06	116	208
2013	211	0.06	144	198
2014	201	0.07	132	157
2015	175	0.07	114	154

Zdroj: Zpráva o extremismu (2015), str. 24

⁴⁰ In Iustitia, Zpráva o násilí z nenávisti v České republice v roce 2014, Praha 2015, str. 56

⁴¹ Ibid, str. 61, pozn. 114 svědčí o šesti případech útoků na policisty z nenávisti, které byly z neznámých důvodů hodnoceny jako incidenty z nenávisti.

⁴² pro účely této zprávy se dále tyto trestné činy označují pojmem „trestné činy z nenávisti“ s výše uvedenými výhradami k takto pojímanému sběru dat o relevantní trestné činnosti.

Při pohledu na výše uvedenou tabulku je zřejmé, že počet trestných činů s extremistickým podtextem zaevidovaných na území ČR se v posledních deseti letech příliš nezměnil, stejně tak nedošlo k výrazné změně podílu těchto trestných činů na celkovém počtu trestných činů. Tato čísla jsou však v porovnání s odhadovanou úrovní nenávistné kriminality velmi nízká, což svědčí o jejich nízké vypovídající hodnotě.

Podle soudních statistik odsoudily české soudy celkem 54 osob za trestné činy s rasovým podtextem, což odpovídá 0,08 % celkového počtu odsouzených v loňském roce (65 569)⁴³. Níže uvedená tabulka ukazuje, že počet odsouzených pachatelů trestných činů s rasovým motivem poklesl od roku 2011 o polovinu. I přesto jsou uvedená čísla velmi nízká. Z celkového počtu odsouzených za trestné činy z nenávisti jich v loňském roce bylo nejvíce odsouzeno za trestný čin podpory a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka (28), výtržnictví spáchané s rasovým podtextem (23), hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení (17). Za trestné činy s rasovým podtextem byl jen 5 osobám uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, trest odnětí svobody s podmíněčným odkladem jeho výkonu byl uložen 37 osobám a 9 osob k obecně prospěšným pracím.

rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Počet odsouzených osob	72	97	103	96	111	83	71	52	54

Zdroj: Zpráva o extremismu (2015), str. 24

Jiná čísla vykazují statistiky Nejvyššího státního zastupitelství, které eviduje počet osob stíhaných a obžalovaných pro trestné činy spáchané z rasových, národnostních a jiných nenávistných pohnutek za posledních deset let. V roce 2015 bylo za tyto trestné činy stíháno 145 a obžalováno 127 osob⁴⁴. Podle těchto statistik nebyly vyšetřovány žádné protiromské pochody a nevyskytly se ani žhářské útoky na romské rodiny. Státní zastupitelství se nejvíce zabývalo případy tzv. „hailování“, symboly na oblečení či jejich nasprejování na budovy, veřejnou prezentací závadových tetování, nenávistnými výroky na internetu, rasově vyvolanými pohrůžkami a fyzickými útoky, které byly nejčastěji směřovány vůči osobám romské národnosti.

Nejvyšší státní zastupitelství poskytuje i kvalitativní data. V části „vybrané případy“ zmiňuje zpráva následující trestné činy z nenávisti:

- * zveřejnění videoklipů na youtube, při kterých zaznívala, hesla „zabijte Araby“, „pochcáná arabská víra“, „arabský zasraný svině“, „Alláh je *“, „Alláh je buzerant“ apod. Jedna osoba byla obžalována pro přečin hanobení národa, rasy, etnické skupiny nebo jiné skupiny osob a z trestného činu podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod.
- * Protiimigrantský projev při demonstraci na Staroměstském náměstí v červenci 2015. Policie případ odevzdala příslušnému úřadu k přestupkovému řízení z důvodu nedostatečné závažnosti činu.
- * Nošení šibenic při demonstraci na Václavském náměstí s názvem STOP imigraci, která se konala v červenci 2015 na Václavském náměstí v Praze. Věc byla policií odložena z důvodu, že výhrůžka nebyla směřována vůči jednotlivé osobě či konkrétní skupině osob.

⁴³Zpráva o extremismu (2015), str. 32

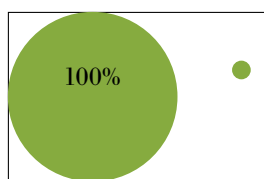
⁴⁴Zpráva o extremismu (2015), str. 34

Nejvyšší státní zastupitelství konečně shrnuje, že nenávistné projevy, dříve spíše protiromsky zaměřené, se „přesunuly“ na muslimy a imigranty.

Jiné statistiky vycházejí z údajů zpracovaných nevládní organizací In Iustitia. Organizace systematicky shromažďuje údaje o násilí z nenávisti od roku 2010 a již dvakrát vydala roční zprávu o násilí z nenávisti (za rok 2011 a 2014)⁴⁵. Vede databázi incidentů zločinů z nenávisti a o jejich dalším vývoji (zda byl incident vyšetřován policií, případně zda proběhlo řízení před soudem). Organizace shromažďuje data o incidentech násilí z nenávisti nejen přímo od napadených osob, jejich blízkých či svědků incidentů, ale i od nevládních neziskových organizací a z médií.⁴⁶ Údaje takto shromážděné proto odráží i nenávistné incidenty, které nebyly nahlášený policii, což je jejich přidanou hodnotou. Jak však sama organizace přiznává, nepředstavují tyto údaje reprezentativní vzorek a jí vydávané zprávy mohou spíše sloužit jako sonda do fenoménu násilí z nenávisti, než jako jeho komplexní popis.

In Iustitia upozorňuje na vysokou **latenci** případů násilí z nenávisti, zejména z důvodu frustrace v důsledku nenávistného napadení, nedůvěry v možnost domoci se spravedlnosti a nedostatku informací o organizacích poskytujících pomoc v této oblasti. Část poškozených se obává pomsty ze strany pachatele či se zdráhá podstupovat zdlouhavé a traumatizující trestní řízení⁴⁷. In Iustitia dále zdůrazňuje, že vztah poškozených k policii není zdaleka ideální. Policejní sbor je značně národnostně homogenní, policistů z řad národnostních, etnických, popř. jiných menšin je jen několik desítek. Organizace tvrdí, že přístup příslušníků policie k incidentům a obraz instituce v očích veřejnosti spíše odrazují poškozené od ohlašování nenávistných útoků.⁴⁸ Dalším problémem, na který organizace upozorňuje, je skutečnost, že policie obecně přičítá nižší relevanci nenávistným incidentům, než jiným typům trestné činnosti (zejména oproti násilné kriminalitě). Zmiňuje se také o stereotypch a předsudcích na straně policejních orgánů a o tzv. systému brány, tj. cíleném odrazování obětí z minoritních skupin považovaných za nespolehlivé od podávání trestního oznámení.⁴⁹ V této souvislosti stojí za zmínku, že dva příslušníci policie byli vyšetřováni za nevhodné vyjadřování na sociální síti Facebook ve spojitosti s tzv. uprchlickou krizí v roce 2015. Žádný z nich nebyl z těchto činů obviněn⁵⁰.

Za rok 2014 zaznamenala In Iustitia 86 incidentů násilí z nenávisti, 37 z nich bylo zjištěno z policejních statistik, zbylých 49 pak z jiných zdrojů, zejména na základě ohlášení organizací (19) a rešerší na internetu (16). Ze zjištěných incidentů se policie zabývala 64 případy, 5 z nich bylo kvalifikováno jako přestupek. Z ostatních 59 případů se nenávistná pohnutka objasňovala jen ve 44 incidentech. In Iustitia proto kritizuje orgány činné v trestním řízení pro jejich neschopnost odhalovat a vyšetřovat nenávistný motiv i v případech, kde je na první pohled zjevný⁵¹. Drtivá většina incidentů byla motivována národnostní či etnickou pohnutkou (41), následována náboženskou (14) a rasovou (8) pohnutkou. Dalšími motivacemi jsou sexuální orientace (7), bezdomovectví (5), politické přesvědčení (5), příslušnost k subkultuře (1) a užívání drog (1). Z nenávistných incidentů motivovaných národnostní/etnickou nenávistí byla většina namířena vůči romské (34) a muslimské (10) menšině.

Zdroj: Zpráva In Iustitia za rok 2014 str. 64

⁴⁵ <http://www.in-ius.cz/ke-stazeni/zprava-o-nasili-z-nenavisti/>

⁴⁶ mezi nástroje pro shromažďování dat patří: terénní práce, online dotazník, telefonní linka, spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi, komunitními organizacemi a náboženskými obcemi, spolupráce s orgány činnými v trestním řízení a monitoring médií. Celá metodologie je ve zprávě rozpracována na str. 51-59.

⁴⁷ In Iustitia, Zpráva o násilí z nenávisti v České republice v roce 2014, Praha 2015, str. 53.

⁴⁸ In Iustitia zmiňuje značně kontroverzní policejní zásah v pražské muslimské modlitebně během páteční modlitby v dubnu 2014, viz např. <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/policie-zasahuje-v-praze-kvuli-podezreni-z-sireni-nenavistne-knihy>

⁴⁹ Zpráva organizace In Iustitia (2014), str. 53

⁵⁰ Zpráva o extremismu, str. 31

⁵¹ Příkladem uvádí organizace incident, k němuž došlo v průběhu předvolební kampaně do Evropského parlamentu, kdy pachatel pokreslil před volební plakáty jednoho kandidáta rasistickými nápisy („černá tlama“ a „nevolit negra“). Policie jej vyšetřovala jako přečin poškození cizí věci.

In Iustitia identifikovala 99 obětí násilí z nenávisti, 63 z nich tvořili muži a 36 z nich byly ženy. Většina obětí bylo ve věku 25-45 let⁵². 9 osob bylo z řad cizinců.

Z incidentů analyzovaných organizací šlo nejčastěji o slovní útok (47), některé z nich doprovázela i jiná forma útoku (29) - fyzické násilí (14) a zastrašování nebo vyhrožování (12). Následuje násilí formou fyzického útoku (27) a zastrašování nebo vyhrožování (20), dále útok na majetek (5) a graffiti (4). Mezi ohlášenými incidenty byl zaznamenán i jeden žhářský útok, nenávistná pohnutka však nebyla prokázána.

Ve své zprávě rozpracovává In Iustitia také kvalitativní pohled na zaznamenané incidenty za sledované období. V následujícím odstavci uvedeme některé z těchto případů pro ilustraci povahy nenávistných trestných činů páchaných na území České republiky:

- * účastník průvodu Prague pride byl fyzicky napaden (opakovaným udeřením pěstí do obličeje) příznivcem krajní pravice. Policie se odmítla případem zabývat.
- * E-mailová schránka a facebookový profil sociální pracovnice byl nabourán hackery z krajně pravicového uskupení z důvodu její romské národnosti.
- * Neznámí pachatelé zapálili příbytek muže bez domova. Případ byl oznámen policii.
- * Nezletilý pachatel brutálně zbil muže asijského původu, který následkem napadení utrpěl mnohačetné zlomeniny. Případ byl oznámen policii.
- * Opoziční politik veřejně popíral romský holokaust v České republice. Incident byl oznámen policii, která následně případ odložila.
- * Osmačtyřicetiletý muž zasílal prostřednictvím mobilního telefonu stovky výhrůžných a antisemitských zpráv starší ženě. Případ vyšetřovala policie, nicméně jej následně odložila pro údajnou nepřítetnost pachatele.
- * Neznámí pachatelé napsali nenávistné nápisy na poštovní schránku a stěnu chodby bytového domu. Policii se nepodařilo pachatele ztotožnit a případ odložila.
- * Neznámí pachatelé distribuovali letáky s výhrůžnými protiromskými slogany. Policii se nepodařilo zjistit pachatele.
- * Neznámí pachatelé založili Facebookovou stránku, kde požadovali smrt romského aktivisty a jeho rodiny. Facebook odmítl poskytnout identifikační údaje útočnicka. Policie případ odložila.
- * Skupina fotbalových chuligánů brutálně napadla mladého romského muže po fotbalovém utkání. Pachatele se policii nepodařilo dopátrat.
- * Neznámí útočníci bušili v nočních hodinách do oken domu romské rodiny. Policii se nepodařilo zjistit pachatele a případ byl odložen.
- * Čtyři neznámí muži brutálně napadli muže z Ukrajiny a způsobili mu četná zranění. Policii se pachatele nepodařilo ztotožnit.

⁵² Šest obětí bylo mladších 6 let, šest ve věku 15-18 let a 14 ve věku 18-25 let.

4. Relevantní ohlášené případy trestných činů z nenávisti

V rámci školení pro ženy z muslimské menšiny v prostorách brněnské mešity sdílely účastnice každodenní nepříznivou zkušenost s většinovou populací vyvolanou tím, že nosí šátek. Setkávaly se nejen s výkřiky a jiným nevhodným chováním na ulicích a ve veřejné dopravě, ale i s pliváním a výhrůžkami pro jejich muslimskou víru, popřípadě pro jejich cizí původ. Většina incidentů se stala v přítomnosti jejich dětí.

Jedna z účastnic popsala zkušenost z návštěvy kadeřnického salonu. Již při objednávání se výslovně zeptala, zda budou v kadeřnictví i muži, protože z náboženských důvodů nesmí v přítomnosti mužů odhalovat své vlasy. Kadeřnice ji ujistila, že v době její návštěvy nebudou v salonu žádní muži. Když však přišla na objednanou hodinu, v salonu byla i jiná klientka v doprovodu svého manžela. Účastnice si tedy zahalila vlasy a slušně požádala muže, aby si sedl za roh. Jeho manželka na tento požadavek zareagovala velmi ostře a křičela na ženu muslimského vyznání, že je doma a nebude ustupovat muslimům ve vlastní zemi. Klientka odcházela ze salonu silně rozrušená a se slzami v očích.

Účastnice semináře se zdráhaly tyto incidenty hlásit na policii. Důvodem byla nepříznivá zkušenost s policií České republiky. Dle jejich slov je policisté odrazovali od medializace těchto případů a radili jim o incidentech nemluvit z důvodu, že by tímto spíše posílily nenávistné pocity většiny vůči nim. Účastnice také hovořily o špatné zkušenosti s postupem policejních orgánů při vyšetřování, zejména, že k ničemu nevede a případy jsou často odloženy bez výsledku. Sdílely pocit, že nikoho jejich problémy nezajímají.

Mešita v Brně, jediná mešita v České republice, byla již několikrát terčem útoků s nenávistným podtextem. V srpnu 2015 neznámí pachatelé rozbili dvě okna mešity železnými tyčemi⁵³. Před dvěma lety někdo před dveře mešity vysypal kosti a pověsil vepřové maso.⁵⁴

5. Závěr

Při implementaci projektu „Together“ v České republice vyšly najevo nedostatky při řešení trestných činů z nenávisti, zejména pak vážné nedostatky ve sběru dat, omezené možnosti školení orgánů činných v trestním řízení v oblasti trestné činnosti z nenávisti a vážnou spolupráce mezi státními/místními úřady a nevládními organizacemi. I přes veškeré snahy rozsáhlé iniciativy Hate Free culture zůstává i nadále veřejnost netečná vůči trestné činnosti z nenávisti a má tendenci naslouchat a věřit hoaxům a stereotypům.

a) Sběr dat

Doporučujeme příslušným státním orgánům:

- * Rozšířit rozsah monitoringu a sběru dat z trestných činů s extrémistickým podtextem na trestné činy z nenávisti obecně a začít sledovat i trestnou činnost páchanou osobami, které se nehlásí k žádné extrémistické skupině a nemají extrémistické motivy.
- * Namísto pachatelů se zaměřit na oběti trestných činů z nenávisti a sbírat údaje o jejich věku, pohlaví, původu, sociální prostředí a další relevantní kritéria, aby byla politika jejich ochrany lépe uzpůsobena jejich situaci.
- * Zajistit propojení statistických databází údajů o trestné činnosti z nenávisti mezi příslušnými úřady.
- * Sjednotit metodiku sběru dat mezi policejními orgány a zajistit adekvátní zaškolení příslušníků policie pracujících na sběru dat.

⁵³ Lidovky.cz, Vandalové rozbili okna brněnské mešity. Řeší to policie. 18. 8. 2015.

⁵⁴ iDnes.cz, Před mešitu v Brně někdo vysypal kosti, na kliku pověsil vepřové, 19. 12. 2013

- * Rozšířit shromažďování údajů o evidenci různých kontextů trestných činů z nenávisti- protitromský, protiislámský, protiimigrantský, LGBT, zdravotní postižení, bezdomovectví a jiné.

b) Školení a specializace

Doporučujeme příslušným státním orgánům:

- * Zavést komplexnější školení pro širší záběr policistů a soudců s důrazem na rozpoznání trestných z nenávisti a komunikaci s oběťmi této trestné činnosti;
- * Zřídit pozici vyšších policejních funkcionářů (popřípadě tým policistů) se specializací na rozpoznávání a vyšetřování trestných činů z nenávisti alespoň v lokalitách s nejčetnějším výskytem těchto trestných činů.
- * Jmenovat a zaškolit odborníky na nenávistné trestné činy, včetně psychologů a (kulturních) mediátorů, jejichž úkolem by byla pomoc obětem při komunikaci s úřady po ohlášení nenávistného útoku.

c) Komunikace s veřejností a oběťmi trestných činů z nenávisti

Doporučujeme příslušným státním orgánům:

- * Podporovat oběti a veřejnost v ohlašování trestných činů zvýšením dostupnosti nástrojů zjišťování trestných činů z nenávisti a jejich zpřístupněním obětem a svědkům nenávistných útoků, např. zavedením online ohlašovacího nástroje, který by umožňoval ohlášení kvalifikovat jako trestní oznámení.
- * Zahájit informační kampaň pro veřejnost zaměřenou na rozpoznávání trestných činů z nenávisti.

d) Spolupráce s občanskou společností

Doporučujeme příslušným státním orgánům:

- * Iniciovat a podporovat spolupráci s organizacemi občanské společnosti v rámci boje proti trestné činnosti z nenávisti.
- * Zavést mechanismus pro výměnu informací o trestných činech z nenávisti mezi orgány činnými v trestním řízení a občanskou společností.